

Andrzej F. Dziuba

"Proces beatyfikacyjny i kanonizacyjny arcybiskupa Bogumiła w XVII wieku", według rękopisu Ossolineum 220 II wydał Bogdan Bolz, przypisy i indeks opracował Marian Aleksandrowicz, Poznań 1982 : [recenzja]

Studia Theologica Varsaviensia 21/2, 281-283

1983

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Proces beatyfikacyjny i kanonizacyjny arcybiskupa Bogumiła w XVII wieku, według rękopisu Ossolineum 220 II wydał Bogdan Bolz. Przypisy i indeks opracował Marian Aleksandrowicz. Księgarnia Świętego Wojciecha, Poznań 1982 s. 264.

Wiek XVII na przestrzeni całej historii badań nad jego spuścizną i miejscem w dziejach polskiej kultury i historii spotkał się z bardzo krańcowo przeciwstawnymi ocenami. Jedni prawie całkowicie negowali jego jakiegokolwiek osiągnięcia inni wręcz przeciwnie przeceniali jego znaczenie. Ostatecznie jednak dla jak najbardziej właściwej i pełnej oceny jest nadal aktualna konieczność dalszych badań zabytków piśmiennictwa, także tych, które niejednokrotnie nadal dostępne są tylko w rękopisach.

W tym kontekście chodzi tu o odnotowanie pojawienia się ostatnio na rynkach księgarskich wydanego rękopisu Ossolineum 220 II, zawierającego akta procesu beatyfikacyjnego i kanonizacyjnego arcybiskupa gnieźnieńskiego Bogumiła z czasów abpa M. Łubieńskiego. Wydawcą jest znany w środowisku wielkopolskim filolog-kłasyk Bogdan Bolz przy współpracy edytorskiej Mariana Aleksandrowicza.

Prezentowane wydanie otwiera list Prymasa Polski, kardynała Stefana Wyszyńskiego do wydawcy (s. 7) oraz przedmowa (s. 8—10). Całość właściwego wydania poprzedza obszerny wstęp edytorski (s. 11—78), który według wydawcy „ma na celu zorientowanie w składowych rękopisu, a tym samym ułatwić jego lekturę”. Następnie dodaje „dla tego zestawiam rozrzucone po różnych paginach materiały według grup rzeczowych, co umożliwi przedstawienie toku dowodzenia w procesie, a czytelnikowi ocenę wartości materiału według metod historycznych” (s. 9).

Celem choćby pobieżnego zobrazowania bogactwa treści wstępu warto prześledzić wspomniane grupy rzeczowe. Po opisie rękopisu zaprezentowane zostały czas i miejsce jego powstania. Po tych uwagach formalnych B. Bolz zapoznaje z genezą i tokiem procesu za M. Łubieńskiego oraz z archiwaliai i zabytkami odnoszącymi się do abpa Bogumiła: dokumenty książęce i biskupie, wizja lokalna w Dobrowie, Liber Miraculorum i Vitae. To dokonał także zestawienia głównych źródeł w formie tabeli. Kolejną dość obszerną grupę stanowią uwagi odnoszące się do zeznań świadków. Następnie wydawca zwraca uwagę na relikwie Błogosławionego oraz kult ludowy i liturgiczny wraz z postawą arcybiskupów gnieźnieńskich wobec niego. Obrazy, rzeźby, inskrypcje i druki poświęcone bł. Bogumiłowi omówione zostały przed prezentacją losów sprawy po 1651 roku i uwagami na temat zamętu w kulcie na terenie Polski. Od strony formalnej zamieszczono także dość obszerny materiał w formie przypisów do wstępu. W tak zasygnalizowanym „wstępie edytorskim — jak pisze B. Bolz — ograniczam się do krytycznego przedstawienia i oceny samych akt, gdyż po dłuższej rozwadze uznałem, iż tylko tą drogą można rzucić nieco światła na tylekroć dyskutowane problemy” (s. 9).

Obszerny tekst przedstawia oficjalne akta procesu diecezjalnego, którym w latach 1647—1652 kierował Maciej Łubieński, Prymas, aby za-
dośćuczynić wymogom prawa kościelnego dla beatyfikacji arcybiskupa

gnieźnińskiego z XII wieku, Bogumiła (s. 79—229). Tekst ten ukazuje się według zasad przyjętych w *Instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych od poł. XVI do poł. XIX wieku*, Wrocław 1953. Tekst ten należy zatem uznać za pełne krytyczne wydanie rękopisu Ossolineum 220 II.

Wspomniany wyżej tekst rękopisu uzupełniony został aneksami zawierającymi całe rozdziały lub ważniejsze fragmenty z autorów, którzy mogli wpłynąć na ukształtowanie się wyobrażeń o arcybiskupie Bogumiłe przed procesem beatyfikacyjnym lub przynieść jego uzupełnienia (s. 229—244). Właściwy tekst jak i aneksy opatrzone zostały odpowiednimi przypisami (s. 244—256). Całość wreszcie zamyka indeks nazwisk i nazw geograficznych tekstu z oznakowaniem poszczególnych jego foliów (s. 257—264). Dla pełni obrazu zawartości warto jeszcze dodać, iż zamieszczono kilkanaście fotografii związanych z bł. Bogumiłem.

Pobieżny przegląd wstępu wydawcy, a tym samym treści prezentowanego rękopisu, wskazuje na jego bogactwo, które należy rozpatrywać nie tylko w kontekście jego bezpośredniego odniesienia, tj. procesu beatyfikacyjnego i kanonizacyjnego Bogumiła. Wydaje się, iż aktualnie tekst ten posiada także, a może przede wszystkim, wartości historyczno-poznawcze epoki w sensie bardzo szerokim, i to na wielu płaszczyznach, nie tylko życia religijnego, lecz także społecznego, ekonomicznego, kulturalnego czy nawet politycznego. Jego wartość poznawcza odnosi się szczególnie do terenu pustelniczego życia Bogumiła oraz jego późniejszego kultu. Jest to teren szczególnie mało udokumentowany w płaszczyźnie zabytków piśmienniczych. Tekst podaje wiele cennych informacji odnośnie do wielu postaci jawiących się w toku procesu. Odsłania szczegóły obyczajowe tego okresu i miejsca.

Prezentowany tekst rękopisu stanowi cenny zabytek piśmiennictwa w zakresie procedury prawa kościelnego odnośnie do beatyfikacji i kanonizacji na terenie Polski w XVII wieku. Tak szeroka, choć tylko przykładowa, przydatność tekstu, powoduje automatycznie wzrost wartości całej publikacji, jej celowość oraz znaczenie historyczne.

Właściwe zrozumienie wielu fragmentów rękopisu ułatwia znacznie wstęp edytorski. Pomaga także w orientacji w całości materiałów procesu, które często powtarzają się, są nie usystematyzowane czy mało czytelne. Wreszcie należy pozytywnie odnieść się do zamieszczonych przypisów, który czynią bardziej przystępnym dość odległy, w sensie czasowym, tekst oraz sprawy tam poruszone.

Co do tych ostatnich należy jeszcze odnotować inne uwagi. Zakradły się tam także błędy drukarskie (por. np. s. 74). Dość często w podawaniu sygnatury prezentowanego rękopisu pominięto w jego sygnaturze „II” (por. np. s. 9, 25, 26, 29, 61, 64, 65). Traktując oba bloki przypisów jako niezależne części, należało jednak w ich ramach zachować jednolitość w powoływaniu się na określone pozycje wydawnicze (por. np. s. 76, 77 przypis 56, 66, 74 czy przypis 55, 70, 71, 82). Te przykładowo podane niedociągnięcia nie stanowią bezpośredniego naruszenia wartości całości wydania, nie mniej wydaje się, iż można ich uniknąć przeprowadzając odpowiednią korektę. Podnosi to znacznie walor edytorski pozycji, tym bardziej gdy idzie o teksty źródłowe.

Oceniając pozytywnie całość publikacji, wydaje się, iż zasługuje ona na szczególne uznanie, zwłaszcza poprzez udostępnienie szerszemu gronu specjalistów kolejnego materiału źródłowego. Aktualny jest ze wszechmiar postulat szczegółowych badań nad wspomnianym tekstem, i to w nadziei uzyskania nowych informacji odnośnie do bł. Bogu-

miła, jak szczególnie w odniesieniu do szerszej problematyki epoki XVII wieku.

Należy wyrazić wdzięczność wydawcy za sumienną i benedyktyńską pracę nad rękopisem, udostępniając go w czytelnej i jasnej formie. Wydanie to w roku 1982 zbiega się właśnie z rocznicą bł. Bogumiła, do której przygotowuje się archidiecezja gnieźnieńska i diecezja włocławska, na terenie której spędził lata pustelniczego życia.

Andrzej F. Dziuba

Mieczysław Gębarowicz, *Jan Andrzej Próchnicki (1553—1633). Mecenas i bibliofil. Szkice z dziejów kultury w epoce kontrreformacji*, Kraków 1981, Społeczny Instytut Wydawniczy „Znak”, ss. 235.

Proces dziejowy poszczególnych narodów i kultur stanowi dzieło realizowane m. in. przez ludzi w określonych warunkach pojętych w sensie bardzo szerokim. Nie można wyobcować procesów, które wynikają z pewnych fundamentów, i którym bardzo często także służą. Byłaby także niesłuszna próba wyobcowania danych jednostek ludzkich osadzonych i pojętych w kontekście określonych warunków czasu i miejsca.

Wspomniane wyżej jednostki, stanowiące ostatecznie główne czynniki twórcze kultury czy określonych zjawisk historycznych, w ich etapach bardziej trwałych i znaczących, wymagają pełniejszych badań i analiz naukowych. Idzie tu nie tyle o biografie faktograficzne, i to najpełniejsze i najdokładniejsze, lecz bardziej o próby osadzenia ich jako „historycznych zjawisk osobowych”. Historyczno-badawczy ciąg poznawczy historii a zwłaszcza kultury jest szczególnie cenną pomocą także dla właściwego zrozumienia ówczesnych dokonujących się przemian i procesów. Połączenie i wpływ przeszłości oraz teraźniejszości na badaną jednostkę jest faktem bezspornym. Często jednak brak przejścia jakby na dalszy etap tego stwierdzenia, a mianowicie kulturowego uznania wielopłaszczyznowości powstania oraz jej wpływów na przyszłość. Szczególnie jest to istotne, gdy pojedyncza jednostka weszła do historii jako określone indywidualium.

Wydaje się, iż biorąc pod uwagę m. in. te elementy Mieczysław Gębarowicz podjął próbę ukazania postaci Jana Andrzeja Próchnickiego, słynnego mecenasa kultury i bibliofila z przełomu XVI i XVII wieku. Jednocześnie, jak sugeruje autor w drugim podtytule, jest to pewien szkic z dziejów kultury w epoce kontrreformacji.

Książka zawiera od strony formalnej wstęp, pięć rozdziałów oraz zakończenie. Dla pełni obrazu warto odnotować jeszcze zamieszczenie 19 ilustracji, głównie superexlibrisów Próchnickiego oraz indeks osób i miejscowości zestawiony przez Józefa Kozaka.

W krótkim wstępie autor zwraca uwagę na motywy zajęcia się Janem Andrzejem Próchnickim, który, mimo wielu notatek i wzmianek w różnych opracowaniach, nie doczekał się nadal należytej monografii. Co więcej, nie doczekał się przede wszystkim oceny jako bibliofil oraz mecenasa kultury na Rusi.